

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ VE SEÇMEN DAVRANIŞI

Mahir Özhan¹

Dr. Öğ. Üyesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
Siirt Üniversitesi, mahirozhan@siirt.edu.tr,
orcid; [0000-0002- 5274-6600](https://orcid.org/0000-0002-5274-6600)

Öz

Demokratik rejimlerde egemenlik hakkının sahibi halktır. Günümüz şartlarında genişleyen insan ve toprak unsuru, karmaşıklaşan toplum yapısı gibi sebepler, bu hakkın kullanımının seçilmiş temsilciler aracılığıyla yürütülmesine neden olmuştur. Bu kapsamda seçimler, halk yönetimi anlamına gelen demokrasilerin en belirgin özelliklerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Buna mukabil seçmenler ve tercihleri de demokrasilerin vazgeçilmez unsurları olarak yönetimin şekillenmesi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Demokratik sistemlerin kurulması ve oy verme hakkının geniş halk kitlelerine yayılması ile birlikte, halkın yönetimi ve siyasal partileri etkileme gücü ve kudreti artmıştır. Seçimler vasıtasıyla siyasal partilerin geleceği şekillenirken, halk kendi taleplerini karşılayan bir yönetimi de karar organlarına seçmiş olur. Seçmenler oy verme konusunda karar alırken dil, din, kültür, toplumsal yapı, cinsiyet, yaş, etnisite gibi yapısal faktörler ile kişisel tutum, göç, lider, aday faktörü gibi araçsal faktörlerin etkisinde kalarak tercihte bulunurlar. Yapılan akademik çalışmalar ve sahada elde edilen veriler, Türkiye’de

¹ Makale Künye Bilgisi:

ÖZHAN, Mahir. (2021). “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Seçmen Davranışı”. Avrasya Dosyası Dergisi, Cilt No: 12 (Sayı-2): 141-168.

seçmenler ile partiler ve parti liderleri arasında çok güçlü bir bağın olduğunu göstermektedir. Oldukça yüksek olan parti / lider bağı cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile birlikte daha da kuvvetlenmiştir. Zira bu sistemle birlikte aynı kişi hem parti lideri hem de cumhurbaşkanı/cumhurbaşkanı aday olabilmektedir. Haliyle seçmenler adaya oy verirken lidere oy vermekte dolayısıyla partiye oy vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Seçmen Davranışı, Siyasal Katılım, Cumhurbaşkanlığı, Hükümet Sistemi

Abstract

In democratic regimes, the owner of sovereign right is the people. In today's conditions, reasons such as the expanding human and land element and the complex social structure have led to the use of this right through elected representatives. In this context, elections are considered as one of the most distinctive features of democracies, which means public administration. On the other hand, voters and their preferences, as indispensable elements of democracies, have an important effect on the shaping of the administration.

With the establishment of democratic systems and the spread of the right to vote to large masses of the people, the power and power of the people to influence the administration and political parties has increased. While the future of political parties is shaped through elections, the people elect a government that meets their own demands to the decision-making bodies. While making a decision about voting, voters make choices by being influenced by structural factors such as language, religion, culture, social structure, gender, age, ethnicity, and instrumental factors such as personal attitude, migration, leader, candidate factor.

Academic studies and data obtained in the field show that there is a very strong bond between voters and parties and party leaders in Turkey. The party/leader bond, which is quite high, has been strengthened with the

presidential government system. Because with this system, the same person can be both a party leader and a presidential/presidential candidate. As a result, when voters vote for the candidate, they vote for the leader, so they vote for the party.

Keywords: Voter Behavior, Political Participation, Presidency, Government System

Giriş

Demokratik rejimlerin temel kaideleri sıralandığında en önemli hususların seçmen ve oy ver me hakkı ön plana çıkmaktadır. Seçmenlerin bir tercihte bulunarak bunu seçimlere yansıtması, demokratik yönetimlerde seçmenlerden beklenen siyasal rollerden biridir. Seçmen davranış ve tercihlerinin modern toplumlarda siyasi sistemi etkileme ve biçimlendirme gücü, siyasal aktörler açısından seçmen tercihi konusunu daha önemli kılmıştır. Ancak seçmen kanaat ve tercihleri son derece karmaşık ve birçok etkileyeni olan bir sürecin sonunda şekillenmektedir. Siyasal aktörler, farklı faktörlerin etkisinde gelişen karar alma sürecini etkilemeyi ve yönlendirmeyi amaçlamaktadırlar. Seçmenin desteğinin kazanılması için elzem olan, seçmenin siyasal bilgisini arttırmak ve siyasal iletişim yoluyla etkili kampanyalar yürütmektir. Psikolojik, sosyolojik, ideolojik gibi birçok nedenden dolayı heterojen bir görünümde olan seçmen kitlesini etkilemek için siyasal aktörler tarafından seçim dönemlerinden önce veya sonra ikna çalışmaları yapılmaktadır.

Yapılan akademik çalışmalar ve sahada elde edilen veriler, Türkiye’de seçmenler ile partiler ve parti liderleri arasında çok güçlü bir bağın olduğunu göstermektedir. Oldukça yüksek olan parti / lider bağı cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile birlikte daha da kuvvetlenmiştir. Zira bu sistemle birlikte aynı kişi hem parti lideri hem de cumhurbaşkanı/cumhurbaşkanı adayı olabilmektedir. Haliyle seçmenler adaya oy verirken lidere oy vermekte dolayısıyla partiye oy vermektedir.

Seçmenlerin Oy Verme Davranışını Etkileyen Faktörler

Hukuksal zeminlerde örgütlenen seçmenlerin iktidarı elde etmelerinin yolu, seçimlerde kazanılan başarı ile mümkündür. Siyasi partilerin iktidar mücadelesindeki başarısı seçmenlerin kanaat ve tercihlerini kendi parti ve siyaset anlayışı doğrultusunda şekillendirme ve etkileme becerisi ile ölçülür. Dolayısıyla siyasal aktörler olarak seçmenler, özellikle seçim dönemlerinden önce diğer siyasal aktörler tarafından etki altına alınmak isterler. (Göker ve Doğan, 2019).

Son derece geniş bir yelpaze sunan siyasal katılmanın yalnızca bir biçimi olan seçimlerde oy kullanma davranışı, sosyolojik, psikolojik, sosyokültürel ve ekonomik birçok faktörün gölgesinde ve karmaşık ilişkiler ağının etkisi altında oluşmaktadır.

Bu alanda erken dönem çalışmalardan biri olan ‘The People’s Choice’ adlı eserde Lazarsfeld ve arkadaşları da seçmen davranışlarının yalnızca kişisel bir tercih veya siyasal pazarlama unsuru olarak seçim kampanyalarının bir çıktısı olmadığını; dinin, toplumsal sınıfın ve

aidiyet duygusunun etkisinde değerlendirilebileceğini belirtmişlerdir (Maigret, 2014). Günüümüzde yaygın olduğu biçimiyle seçmen davranışlarına yönelik teorik yaklaşımlar şunlardır:

- 1) Sosyolojik Yaklaşım (Columbia Ekolü)
- 2) Sosyo-Psikolojik Yaklaşım (Michigan Ekolü)
- 3) Rasyonel Tercih Yaklaşımı

Bu yaklaşımların yanında hakim ideoloji yaklaşımı ve stratejik oy verme yaklaşımı gibi farklı teorik yaklaşımların olduğu da belirtilmelidir.

Sosyolojik Yaklaşım (Columbia Ekolü)

Seçmen davranışına yön veren motivasyonlar bireyden bireye değişse de seçmenlerin oy verme sürecinde yaptıkları tercihlerin çeşitli faktörlerin etkisinde gerçekteşiği bilinmektedir. Seçmen tercihleri ve davranışlarına etki eden faktörler siyaset sosyolojisinin dinamik konularından biri olarak sürekli güncel bilgi ve bulgulara gereksinim duyulan bir konu olmuştur. Bu kapsamda yapılan ilk araştırmalardan biri de 1940'larda Amerika'da yürütölen seçmenler "niçin oy veriyorlar?" sorusuna yanıt arayan "sosyolojik yaklaşımdır". Bu yaklaşım seçmen davranışını bireysel faktörlerden ziyade toplumsal faktörlerin şekillendirdiğini ifade etmektedir. Seçmenlerin oy tercihinde bulunurken kişilerin değer yargılar, sosyal ve ekonomik çevre, aile, yaşanılan coğrafya gibi bireysel bir takım özelliklerden ziyade grup özelliklerinin etkili olduğu ortaya konulmuştur (Lazarsfeld

,1968:138). Columbia Üniversitesi'ndeki bir grup tarafından çalışıldığı için bu yaklaşım Columbia Ekolü olarak da bilinmektedir.

Bu yaklaşıma göre bireyler sosyolojik bağlamın etkisinde oy verme davranışı sergilerler. Dolayısıyla içinde buldukları sosyal çevre, parti tercihleri için belirleyici bir faktördür. Seçmen tercih ve davranışını bireyin toplumsal konumu çerçevesinde değerlendiren sosyolojik yaklaşıma göre bireyler, içinde buldukları sosyal grubun çıkarlarını gözeterek tercihlerde bulunmaktadırlar. Bu yaklaşım seçmen tercihlerini sosyoekonomik statü, dinsel tutum ve bağlılık, içinde bulunulan coğrafya gibi faktörlerle açıklamaktadır. Bu ekole göre özellikle aynı çevrede yaşayan seçmenler, aynı siyasal tercihte bulunarak aynı partiye ya da adaya oy vermektedirler. Seçmen davranışını sosyolojik temelde ele alan araştırmacılar, yaşın, cinsiyetin, eğitim durumunun ya da coğrafi konumun da seçmen davranışı üzerindeki etkisini vurgulamışlardır. Değişmez alışkanlıklar ve grup sadakati ile ilişkilendirilen bu seçmen davranışı, seçmenin gruptan bağımsız ve rasyonel karar alabileceği varsayımı ile örtüşmemektedir (Gülmen, 1979).

Sosyo-Psikolojik Yaklaşım (Michigan Ekolü)

Sosyo-psikolojik yaklaşım 1960 yılında, oy vermenin bir grup deneyimi olarak tanımlandığı sosyolojik yaklaşıma getirilen eleştiriler üzerinden şekillenmiştir. Sosyolojik yaklaşıma ciddi eleştiriler sunan bu yaklaşım, Michigan Üniversitesi'nde bulunan bir grup çalışmacı tarafından geliştirilmiştir; bu sebeple Michigan Ekolü olarak da

bilinmektedir. Campbell, Miller ve Converse'in de içinde bulunduğu bu çalışma grubu, seçmen davranışı ve tercihi çalışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Amerika'da gerçekleştirilen 1948, 1952 ve 1956 yılı başkanlık seçimlerinin verileriyle ortaya çıkan bu yaklaşım, "partiyle özdeşleşme modeli" olarak tanımlanmaktadır (Damlapınar ve Balcı, 2005) . Campbell ve diğerleri 'The American Voter' adlı eserlerinde seçmenin sandık başında bireysel olarak yakınlık duydukları partiyi tercih ettiklerine vurgu yapmaktadırlar (Campbell vd,1956).

Seçmeni sosyal bir varlık olarak değerlendiren sosyal yaklaşımın aksine sosyo-psikolojik yaklaşım, seçmeni bir birey olarak nitelendirmektedir. Bu yaklaşıma göre seçmen tercihi, seçmenlerin çocukluk yıllarından beri psikolojik olarak bağlılık hissettiği partiye oy verme eğilimindedir. Bu yaklaşımda bireylerin siyasal olaylara ilişkin tutumlarının erken yaşlardan itibaren geçirdikleri psikolojik süreçlerden etkilenildiğine vurgu yapılmaktadır (Milburn, 1998). Seçmenler küçük yaşlarda anne ve babalarının etkisiyle belirli bir partiyle psikolojik bir bağ geliştirir ve bu bağ yaşamı boyunca güçlenerek benimsenir ve bu da siyasal sosyalleşme sürecinde seçmenin karşılaştığı tüm siyasal tercihlerde etkisini hissettirir.

Bireylerin siyasal tercihlerinin altında psikolojik etkenlerin yattığına vurgu yapan bu yaklaşım, ayrıca 'parti kimliği' kavramını da literatüre kazandırmıştır. Seçmenlerin parti kimliğinin yine aile içinde erken yaşlardan itibaren şekillenmeye başladığı ifade edilmektedir.

“Parti kimliği modeli çerçevesinde seçmenler, yakınlık duydukları partiyi kendi partileri olarak benimseyen, bu partiyi sürekli destekleme eğiliminde olan ve kendilerini yakınlık duyduyları partiyle özdeşleştiren bireyler olarak değerlendirilirler” (Heywood, 2007).

Sosyo-psikolojik yaklaşım çalışmalarının temel vasayımları şu şekilde sıralanmaktadır(Kalender, 1998):

- Çoğu seçmen belirli bir partiye yönelik güçlü bir bağlılık hissetmektedir.
- Bu bağlılık erken yaşlarda ailede oluşmaktadır.
- Seçmelerin büyük bir çoğunluğu yaşamları boyunca aynı partiye bağlılık hissetmektedirler.
- Aile bağlarının olmaması ya da zayıflığı seçmenlerin farklı partilere kaymasına neden olmaktadır.
- Seçimlere katılım ve partiye duyulan bağlılık arasında doğrusal bir orantı vardır: Partiye yönelik daha fazla bağlılık hisseden seçmen seçimlere daha fazla katılmaktadır.
- Çeşitli sebeplerle (kötü aday, yanlış bir seçim politikası, ekonominin kötü durumda olması) seçmen tercihlerinde değişiklikler görülse de sonraki seçimlerde tercihler tekrar aynı bağlılığa geri dönmektedir.

Sosyo-psikolojik yaklaşım, 1960’lardan sonra dünya konjonktüründe yaşanan bireysel hak ve özgürlük temelli gelişmelere paralel olarak zayıflamıştır. Siyasal alanda azalmaya başlayan güven

duygusu, seçmenlerde siyasal partiye olan bağlılığın azalmasına neden olmuştur (Akgün, 2001). Partiye bağlılığı azalan seçmenin sandık başındaki tercihine etki eden motivasyon sosyal, ekonomik, siyasal sorunlar olmaya başlamıştır. Böylece sosyo-psikolojik yaklaşımın varsayımları sorgulanmaya ve eleştirilmeye başlamıştır.

Rasyonel Tercih Yaklaşımı

Seçmen davranışı ve tercihlerini açıklayan kuramlardan bir diğeri de rasyonel tercih, bir diğeri adıyla ekonomik oy verme yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre seçmenler, kendi çıkarlarını gözeterek bir parti veya adaya oy vermektedirler. Bu yaklaşımda seçmenin davranışını etkileyen temel motivasyon politik ve maddi çıkarlarıdır. Rasyonel tercih yaklaşımı, seçmenlerin fayda maksimizasyonuna odaklandığını, çıkarlarına en iyi hizmet edecek aday veya partiye oy verdiklerini iddia etmektedir. Anthony Downs, “ *Demokrasinin Ekonomik Teorisi*” adlı eserinde rasyonel tercih yaklaşımını “ *her bir vatandaş oyunu, kendisine diğer bütün partilerden daha fazla yarar sağlayacağına inandığı partiye verir.*” ifadesi ile özetlemektedir (Akgün, 2002). Diğer yaklaşımlardan farklılaşarak bireyi odak noktasına oturtan bu yaklaşım, oy kullanmayı, seçmenin amacına ulaşmak için kullandığı bir araç olarak nitelendirir.

Rasyonel tercih yaklaşımına göre seçmenler, oy verecekleri partinin geçmişte yürüttükleri politikalara ve uygulamalara bakıp bir fayda-değer hesaplaması yapmaktadırlar. Bu bağlamda

seçmenler bu politikalarının mevcut ekonomik durumlarına olası etkileri değerlendirmektedirler. Ekonominin kötüye gittiği dönemlerde mevcut iktidar partisini desteklemekten vazgeçen seçmen, ekonominin iyiye gitmesi durumunda tekrardan o partiyi desteklemeye başlamaktadır. Bu yaklaşımda seçmenlerin hatır için farklı bir partiye oy vermeyecekleri ifade edilmektedir. Bu yaklaşımda seçmen tercihleri ekonomi politik unsurların çevresinde şekillenmektedir.

Seçmenlerin kendilerine maksimum faydayı sağlayacak parti ve adayları saptayabilmeleri için seçimler öncesinde bilgi toplama faaliyetlerine giriştikleri görülür. Bu bilgiler neticesinde kendisine en yüksek faydayı sağlayacak adaya yönelen seçmenin, bilgi edinmek için giriştiği maliyetin düşüklüğü de tercihlerini etkileyecek bir faktör olarak kabul edilmektedir. Anthony Downs'a göre:

“Seçmenler, mevcut hükümetin yönetiminde devlet faaliyet ve uygulamalarından elde ettiği gelir ile diğer muhalefet partilerinin iktidarda olması durumunda elde edecekleri geliri karşılaştırarak farkı bulacaklardır. Böylece seçmenler bu farkı göz önünde bulundurarak rakip partiler arasından tercihte bulunacaklardır” (Downs, 1947).

Seçmenlerin tercihlerine etki eden motivasyon, bazen bireyin uğradığı ideolojik manipülasyonla şekillenirken (hakim ideoloji modeli²), bazen de seçim dönemlerinde çeşitli saiklerle (örneğin oy vereceği partinin kazanamayacağını düşünüp farklı bir partiye

² Bu yaklaşımda daha çok kitle iletişim araçları ve eğitimin rolüne vurgu yapılır.

yönelmek) yaptığı öngörüler sonucu stratejik davranması (stratejik oy verme yaklaşımı) ile biçimlenmektedir.

Bütün bu yaklaşımlar, seçmenlerin kannat ve tercihlerini etkileyen birçok unsurun varlığına işaret ederken; her bir bireyin seçimlerde oy kullanma motivasyonunun da bireyden bireye değiştiğini ve farklı tipte birçok seçmenin olduğunu göstermektedir. Kimi seçmen erken yaşlarda aile içinde edindiği bilginin etkisiyle bir partiye gönül verirken kimi seçmen ise sosyolojik etkenlerin etkisinde veyahut tamamen ekonomik çıkar gözeterek siyasal bir tercihte bulunmaktadır. Dolayısıyla toplumda seçmenlerin tercihlerine etki eden birçok unsurla birlikte bu konuda farklı sınıflandırmaların olduğu bilinmektedir.

Kışlalı, seçmenin oy verirken etkilendiği dört faktörün olduğunu belirtmektedir. Bunlar: “Güvenlik isteği, saygınlık isteği, duygusal bağlılık ve dinsel ve siyasal inançlar”dır (Kışlalı, 1987). İstikrar arayışı ile ilişkilendirilen güvenlik isteği ile bireyler, düzenin devamını arzulama noktasında tutucu bir tavır sergileme eğiliminde olabilmektedirler. Saygınlık isteği, toplumda dışlanan, ötekileştirilen veyahut ikinci sınıf vatandaş muamalesi gören bireylerin toplumda saygı görmek için düzenin değişmesi gibi bir tutum sergileme istekleriyle ilgilidir. Duygusal bağlılık ise bireylerin bir partiye veya bir parti liderine olan özel ilgi ve bağlılığı ile özdeşleştirilmektedir. Dinsel ve siyasal inançların da seçmen tercihlerine etki ettiği bilinmektedir. Nitekim bazı seçmenler siyasal tercihlerini aynı dini inançta olan kişilerden yana kullanabilmektedir.

Turan ve Temizel ise seçmen davranışına ve tercihlerine etki eden yapısal ve araçsal birtakım faktörlerin olduğunu ifade etmektedirler. Yaş, eğitim, cinsiyet gibi demografik özellikler, yaşanılan yer, dini unsurlar, partiye bağlılık gibi unsurlar yapısal faktörleri oluştururken; siyasi partinin seçim adayları, ekonomik unsurlar, kişisel tutum ve davranışlar, siyasal pazarlama teknikleri ve psikolojik etkenler ise araçsal faktörleri oluşturmaktadır (Turan ve Temizel, 2015). Ayrıca yukarıda belirtilen faktörlere ek olarak toplumda yer alan baskı gruplarının, sivil toplum kuruluşlarının ve medyanın da seçmen davranış ve tercihlerinin belirlenmesine etki ettiği bilinmektedir.

Seçmen tercihleri tek bir faktörle açıklanamayacağı yukarıda ayrıntılarıyla belirtilmiştir. Bazı seçmenlerde yukarıda sayılan faktörlerden yalnızca biri etkiliyken bazılarında aynı anda birden fazla faktörün etkili olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla seçmen davranış ve tercihlerine benzer olarak seçmenler de farklı sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır. Nitekim bu sınıflandırmalar siyasal katılmada seçmenin kanaatlerini öngörmeye yardımcı olacaktır. Örneğin Kalender, seçmenin de kendi içinde faydacı, gelenekçi ve idealist olarak üçe ayrıldığını ifade eder. Ona göre faydacı seçmen, kendi çıkarını maksimize etmeye uğraşan, faydayı her zaman ön planda tutan seçmendir. Gelenekçi seçmen, erken yaşlardan itibaren aile içinde edindiği pratikler sonucu bir siyasi partiye uzun yıllar sempati geliştiren seçmendir. İdealist seçmen ise daha çok ideolijiyi ve inançlarını ön planda tutan seçmen olarak tanımlanmaktadır (Kalender, 2000).

Bu alanda yapılan bir diğ er tasnif ise seç menleri kararlı, kararsız ve yüz ergeç er olarak ayıran Doğ an ve Gök er'in sınıflandırmasıdır. Demokratik rejimlerde seç menin eğ ilimlerinden söz eden her tabloda mutlaka partilerin seç imlerde aldıkları taban oyları ifade eden kemikleş miş seç men kategorisi yer almaktadır. Bu seç men tipinin kararları önceden bellidir; bu karar zaman zaman ideolojik, zaman zaman dini, mezhepsel zaman zaman da sosyolojik ç evreyle şek illenmektedir. Kararlı seç menin sandık baş ında vereceğ i oy kolay kolay değ iş mez dolayısıyla siyasal partiler için en güvenilir seç men kitlesini bu seç men tipi oluşturmaktadır. Siyasi partileri yormayan ve siyasal partiye yoğun bir şekilde aidiyet duyan bu kesimin aksine kararsız seç menler; siyasal partilerin üzerine en çok ç alışması gereken seç men tipidir. Henüz kararını vermemiş olan bu seç men tipinin sandık baş ına giden yolda ikna edilmesi gerekmektedir. Siyasal partilerin de en çok bu seç men kitlesini siyasal pazarlama yöntemleri ile kendilerine oy vermeye ikna etmeye ç alıştığ ı görölmektedir. Kararları henüz netlik kazanmamış bu seç men kitlesi siyasal partinin hedef kitlesini oluşturmaktadır. Seç men tipolojisinde yer alan bir diğ er seç men tipi ise yüz ergezer seç mendir. Ne yapacağı önceden kestirilemeyen bu seç men tipi kararını sandık baş ında vermektedir. Herhangi bir partiye aidiyet hissetmeyen seç menler açıkçası sadece oy verme iş lemi için oy veren seç menlerdir; bu seç menlerin bir partiye sempati geliştirmek ve o partiyi desteklemek gibi bir motivasyonu bulunmamaktadır. Seç im dönemlerinde tutarlı bir davranış sergilemeyen bu seç men tipi, baş langıç ta bir partiye oy verme güdüsüyle yola çıkan ancak daha sonra o partiden uzaklaşabilen seç mendir. Kitle iletişim araçları ve kişisel

çıkarlar bu seçmenlerin kararlarına etki edebilmektedir(Göker ve Doğan,684-703:2019).

Seçmen tercihini ve seçmen tipolojisini etkileyen bir diğer önemli husus ise seçmenin sahip olduğu siyasal bilgidir. Siyasal bilgi ve seçmenden seçmene farklılık gösteren bilgi düzeyi, demokratik rejimlerde siyasal katılmayı etkileyen önemli bir kavramdır. Demokrasinin etkin bir şekilde işlemesi siyasal bilgilenme sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ile ilgilidir. Temsili demokraside yaşanan meşruiyet sorunları nedeniyle gündeme gelen ve demokrasinin 21. yüzyıl versiyonu olan katılımcı demokrasi, özellikle seçim dönemlerinde siyasal bilgiye gereksinim duymaktadır. Sotirovic'e göre siyasal bilgi demokratik rejimlerde seçmenlerin yönetme yeterliliğinin önemli bir belirleyicisi konumundadır (Sotirovic, 2008). Katılımcı demokrasilerde siyasal katılımın siyasal bilgi ile doğrusal bir ilişki geliştirdiği belirtilmektedir. Siyasal bilginin artmasının siyasal katılmayı arttırdığı, siyasal bilginin azalmasının ise siyasal katılmayı azalttığı ifade edilmektedir. Siyasal gündeme ilgi duyan, siyasal meseleleri tartışan bireylerin temelde siyasal bilgiye sahip olması beklenmektedir dolayısıyla katılımcı demokrasinin temel öğelerinden birinin de siyasal bilgi kavramı olduğu söylemek yanlış olmayacaktır. Katılımcı demokrasinin etkin ve verimli çalışabilmesinin gereklerinden biri seçmenlerin siyasal bilgilenmeye erişimin kolaylığıdır. Seçmenlerin siyasal iktidarı belirlemeden önce siyasal seçeneklerini bilmesi ve bu seçeneklerin doğruluğu ve yanlışlığı üzerine yorumlar yapabiliyor olması gerekmektedir. Dolayısıyla siyasal bilgilenme

süreci, oy verme davranışında yarattığı etki nedeniyle yaşanılması gereken bir süreci ifade etmektedir (Dahl, 1963).

Siyasal bilgi düzeyi ve siyasal bilginin edinildiği kaynak seçmenden seçmene değişiklik göstermekte ve bu da bizleri seçmen tipolojisine ilişkin yeni bir kategorileştirmeye götürmektedir. Seçmenlerin siyasal bilgi düzeylerini baz alan Mondak ve Davis'e göre seçmenler: *“tamamen bilgilendirilmiş, kısmen bilgilendirilmiş, yanlış bilgilendirilmiş ve bilgisiz seçmenler”* olarak dört kategoriye ayrılmaktadır (Mondak ve Davis, 2001). Seçmenlerin kişisel eğilimleri, yaşadıkları yerler, içinde buldukları sosyo-kültürel yapı, din ve ideoloji ayrıca demografik özellikler gibi içsel ve dışsal faktörler bu sınıflandırmanın temellini oluşturmaktadır. Bunların haricinde seçmenin siyasal bilgilenmeye açık olması ve siyasal gündemle ilgilenmesi de siyasal bilgilenme süreci için önem arz etmektedir.

Seçmenlerin siyasal bilgilenme sürecinde medyanın, siyasi partilerin, kanaat önderlerin veyahut aile ve yakın arkadaş çevrelerinin etkili olduğu bilinmekle beraber siyasal bilgilenmede esas kaynağın medya olduğu kabul görünmektedir; nitekim bilgi çağı olarak nitelendirilen 21. yüzyılda medyanın bilgilenme sürecindeki ağırlığı gittikçe de artmaktadır. Kanımca, siyasal bilginin medya aracılığıyla en çok etki ettiği seçmen tipi kararsız seçmendir.

Seçim dönemlerinde siyasal katılmaya yön veren siyasal bilgilenme süreci, seçim sonuçlarına yapacağı etki nedeniyle önemsenmesi gereken bir husustur. Seçmen davranış ve tercihlerini

önemli ölçüde etkileyen bu süreci etkin yürütmek ve doğru siyasal iletişim stratejileri yürütmek siyasi aktörler için elzemdir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Geçişin Seçmen Davranışına Etkisi

Türkiye’de ‘Parlamentar Sistem’ ve ‘Başkanlık Sistemi’ tartışmaları her zaman güncelliğini koruyan bir konu olmuştur. 1970’li yıllarda Milli Görüş Hareketi bu konuyu dile getirmiş, 1980’lere gelindiğinde özellikle Süleyman Demirel ve sonrasında Turgut Özal, cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği Başkanlık Sistemi’ne geçilmesinin zorunlu olduğunu dile getirmişlerdir. 1990’lı yıllarda ise özellikle koalisyon hükümetlerinin toplumsal yapıda yol açtığı sosyoekonomik kaos ve siyasi istikrarsızlık ortamında ülkenin ihtiyaçlarına cevap verebilecek, sorunlarını çözebilecek güçlü bir yürütme erkine duyulan ihtiyaç daha da hissedilir olmuştur.

Genellikle merkez sağ olarak konumlandırıan siyasi partiler ve siyasi elitlerinin siyasal yaşamın değişim ve dönüşümü konusunda rol üstlendikleri görülmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi özellikle 2007 yılından sonra Parlamentar Sistemi’nin yol açtığı tikanıkları dile getirmeye ve sistemi kırılğan ve vesayet kurumlarının etkisine açık olması nedeniyle eleştirmeye başlamıştır.

2007 yılında gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimleri, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçişin alevlendiği bir dönüm noktasıdır. AK Parti içinde Abdullah Gül’ün aday gösterildiği bu seçim, vesayet makamları tarafından hoş karşılanmamış ve seçimin ilk turunun

gerçekleştığı 27 Nisan gecesi Genelkurmay Başkanlığı tarafından yayınlanan ve uyarı mahiyetinde olan e-muhtıra ile sonuçlanmıştır. Başbakana karşı sorumlu olan Genelkurmay Başkanlığı'nın bu hareketinden sonra ise tarihe '367 Kararı' olarak geçen Cumhuriyet Halk Partisi'nin itirazı gündeme gelmiştir. Mecliste cumhurbaşkanlığının seçilmesini zorlaştıran tüm bu gelişmelerden sonra AK Parti genel seçim tarihini öne çekmek ve cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini öngören anayasa değişikliğini millete sunmak için müracaat etmiştir.

Cumhurbaşkanının seçiminde yaşanan bu krizin ardından 21 Ekim 2007 tarihinde cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini de kapsayan anayasa değişikliği için referanduma gidildi. Cumhurbaşkanının seçilme ve görev süresine ilişkin bu değişiklik, referandumda milletten %69 oranında oy alarak kabul edildi. Bu dönemde yaşanan cumhurbaşkanlığı seçimi krizi, sistem krizine yol açarak parlamenter sistemin değişmesi yönündeki seslerin yükselmesine yol açması nedeniyle önemlidir. Bu süreçten sonra böylesi bir krizin yaşanmaması adına AK Parti cumhurbaşkanını güçlendiren, partisiyle ilişkini kopartmayan ve icrayla ilişkini arttıran bir anayasa değişiklik paketini, mecliste bulunan dört siyasi partiden eşit sayıda milletvekilinden oluşan Anayasa Uzlaşma Komisyonu'na götürdü. 2011 Haziran seçimlerinden önce yapılan bu girişim muhalefetin ret oylarıyla başarısızlıkla sonuçlanmış olsa da başkanlık sistemine geçiş görüşlerini arttırma işlevi görmüştür.

10 Ağustos 2014 cumhurbaşkanlığı seçiminde AK Parti'nin adayları olan Recep Tayyip Erdoğan, Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisinin ortak adayı Ekmeleddin İhsanoğlu ve Halkların Demokratik Partisi adayı Selahattin Demirtaş karşısında %51,6 oranında oyla cumhurbaşkanı seçildi. Daha sonra 7 Haziran 2015 seçiminde AK Parti'nin ciddi bir seçmen kaybı yaşayarak %40,8 oy almasıyla sonuçlandı. Uzun süre hükümetin kurulması için koalisyon görüşmeleri sürse de sonuca varılamadı ve seçimlerin yenilenmesi zorunlu hale geldi. Hükümetin kurulamadığı döneme denk gelen terör örgütlerinin faaliyetlerinin artması ve dış ilişkileri olumsuz etkileyen istikrarsız görüntü sonucunda gidilen 1 Kasım 2015 seçimlerinde halk, güveni ve huzuru tesis edecek partinin Adalet ve Kalkınma Partisi olduğunu düşünerek partiye %49,5 oranında oy verdi. Bu seçimlerden sonra cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, anayasa değişikliğine giden süreci yönetecekti. 15 Temmuz 2016 darbe teşebbüsünün ardından gündeme gelen 'Beka Sorunu' endişesinin hakim olduğu siyasal iklim değişikliğinin etkisiyle, Milliyetçi Hareket Partisi, Adalet ve Kalkınma Partisi ile yakınlaşmaya başladı.

Milliyetçi Hareket Partisi lideri Devlet Bahçeli, 15 Temmuz sürecinden sonra 'Yenikapı Ruhu' olarak nitelendirdiği siyaset değişikliğinin ilk hamlesini darbeden üç ay sonra gerçekleştirdiği grup toplantısında gösterdi (Ete, 2018). Devlet Bahçeli bu toplantıda, Adalet ve Kalkınma Partisi'ne sistem değişikliğini öngören anayasa değişiklik paketini meclise getirme çağrısında bulundu. Milliyetçi Hareket Partisi'nin desteğiyle 18 maddelik paket, 10 Aralık 2016 meclise

sunuldu; 20 Ocak 2017’de toplanan mecliste 339 oy toplandı ve referanduma gitme kararı verildi. Anayasa’nın 72 maddesinde değişiklikler yapmayı öngören paket 16 Nisan 2017’de halka sunuldu ve halkın %51,4’ü ‘evet’ diyerek sistem değişikliğini onaylamış oldu. Adalet ve Kalkınma Partisi elitleri, sistem değişikliği ile getirilecek olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin yararlarını şöyle özetlemekteydiler (Ak Parti, 2017):

- “ *Kalıcı bir siyasi istikrar ortamı,*
- *Hızlı ve etkili icraat,*
- *Güçlü yasama güçlü icraat,*
- *Güvenli ve huzurlu bir Türkiye ortamı,*
- *Güçlü yönetim güçlü Türkiye.”*

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçişi sağlayacak seçimler Milliyetçi Hareket Partisi’nin ısrarları ile 3 Kasım 2019 olan normal tarihinden 24 Haziran 2018 tarihine çekildi. Seçime giden süreçte, Milliyetçi Hareket Partisi, %10’luk seçim barajının yüksek olduğunu, bunun yerine bir ittifak yasası geliştirilmesi gerektiğini dile getirdi ve bu istekleri AK Parti’de karşılık buldu. Bu değişiklik, siyasi partilerin seçim dönemlerinden önce seçim ittifakı kurabilmelerine olanak tanımaktadır. Bu düzenlemeye göre seçim barajı tek tek siyasi partiler için değil ittifak grubu için geçerli olacaktır; dolayısıyla ittifak mensubu olan siyasi parti %1 oy almış olsa da mecliste yer alabilecektir. 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleşen seçimlerin galibi Milliyetçi Hareket Partisi ve Adalet ve Kalkınma Partisi’nden oluşan Cumhur İttifakı oldu.

Parlamenteer Sistem'den Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne resmen geçişi sağlayan 24 Haziran seçimleri, yasama ve yürütme erkine ilişkin gerçekleştirdiği değişikliklerle birlikte seçmen tercih ve davranışları ile ilgili birçok yeniliği de bünyesinde taşımaktadır. Siyasi tarihimiz açısından bir dönüm noktasına işaret eden 24 Haziran seçimleri, seçim kanunu ile ilgili önemli değişiklikler sunarak seçmenlerin seçim pratiklerini yapı bozumuna uğratmıştır. Bu anlamda hükümet sisteminin değişmesi yıllardan beri süregelen bir seçim kültürünün de geride kalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla alışagelmiş pratikleri ve siyasal bilgileri güncellemek zorunda olan seçmenlerin yeni sisteme ayak uydurmak için çaba sarf etmeleri beklenmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin seçmen davranış ve tercihlerine etki edecek değişiklikler şöyle özetlenebilir:

- Parlamenteer Sistem'de meclis seçimleri dört yılda bir yapılırken yeni sistemde milletvekili seçimlerinin beş yılda bir yapılması öngörülmüştür. Bunun nedeni cumhurbaşkanlığı seçiminin de beş yılda bir yapılıyor olmasıdır. Bu değişikle birlikte seçmen ilk defa hem cumhurbaşkanını hem de milletvekillerini seçmek için ayrı biçimde hazırlanmış iki farklı pusulayı sandığa atmıştır.
- Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin öngördüğü diğer değişiklik meclis çatısı altındaki milletvekili sayısı ile ilgilidir; buna göre daha önce 550 olan milletvekili

sayısı bazı illerin milletvekili sayısı arttırılarak 600'e çıkarılmıştır.

- Milletvekili seçilme yaşı 25'ten 18' e indirilmiştir. Yeni sistemde seçmen daha genç aday kadrosu ile karşı karşıyadır.
- Sistemin getirdiği bir diğer değişiklik cumhurbaşkanının aday gösterilme usulü ile ilgilidir. Daha önce aday gösterilebilmek için (meclis içinden veya dışından aday gösterilebilir) 20 milletvekilinin imzası ile veya son genel seçimlerde geçerli oyların %10'unu almış olan parti tarafından aday gösterilmek gerekirken; yeni sistemde meclis içinde grubu bulunan ya da son seçimlerde %5 oy almış olan siyasi partiler aday gösterebilir ve bunun dışında ilçe seçim kurullarına verilecek en az 100 bin oy ile de aday gösterilmek mümkündür.
- Yeni sistem parti dengelerine ve seçmen tercihlerine etki edecek bir diğer düzenleme olan "ittifak yasası'nı" da yürürlüğe koymuştur. Seçim kanununun 12. maddesinde yapılan bu değişikliğe göre "*seçimlere katılma yeterliliği taşıyan siyasi partiler, ittifak yaparak seçime katılabilir. İttifak yapan siyasi partiler, kendi aday listelerini verir.*" Bu düzenlemeyle ilişkili olarak seçim barajında da değişikliğe gidilerek ittifak yapan siyasi partilerin geçerli oyların %10'unu geçmesi durumunda ittifak üyesi her partinin barajı geçeceği kabul edilmiştir.

Yukarıda dile getirilen tüm bu düzenlemeler nedeniyle 24 Haziran 2018 seçimleri siyasal tarihimizde önemli bir yere sahiptir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne resmen geçişi sağlayan bu seçimlerden sonra, seçmenlerin bugüne kadar edinmiş oldukları seçim pratiklerinden uzaklaşması ve yeni bir seçim kültürüne uyum sağlaması gerekmektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi(CHS) siyasal katılmaya dolayısı ile de seçmen tercihlerine ve davranışlarında yarattığı etkilere odaklanan bu çalışma için bulguların elde edilmesi ve elde edilen bu bulgular neticesinde CH sistemin seçmen tercihi üzerine etkileri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu maksadı gerçekleştirmek için, 2018'den bu yana geçen 3 yıllık sürede sisteme ilişkin siyasal bilginin düzeyi ile siyasal katılma ilişkisini irdelenecektir.

Seçmen Davranışlarıyla İlgili Bulgular

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin seçmen tercihi üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğuna ilişkin durum tespiti yapmak için yapılan derinlemesine mülakatlar analiz edilmiştir. Söz konusu derinlemesine mülakat Güneydoğu Anadolu bölgesinde rassal örneklem seçilerek gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerle yapılan mülakatta Mahir Özhan tarafından 2018 yılında hazırlanan “seçmen davranışı ölçeği”nden yararlanılmıştır. Bu görüşmelerden elde edilen analizler neticesinde ulaşılan bulgular ve sahada yapılan gözlemlerle bu sistemin ve seçmenin siyasal tercihi arasındaki ilişkinin boyutu karşılaştırılmış olacaktır.

Çalışmamıza katılan erkek seçmenlerin sadece %30'u Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin oy verme tercihleri üzerinde herhangi bir etkide bulunmadığını ifade etmişlerdir. Geriye kalan %70'i ise oy verme tercihi üzerinde pozitif ya da negatif yönlü olarak etki ettiği görülmüştür. Bunlar içerisinde %25'lik bir kesim daha evvel ki seçimlerde iktidar partisi lehine oy kullandıklarını ve bu sistemin getirdiği bir takım yeniliklerin etkisi ile oy verdikleri partilerine daha da bağlandıklarını ifade etmişlerdir. Ancak çalışmaya katılan erkek seçmenlerin %50'den fazlası cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin kendi siyasal tercihleri üzerinde negatif yönlü bir etkide bulunduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılardan %10'u siyasal tercihinin daha da radikalleştiğini ifade ederken, yaklaşık %15'lik bir kesim kesinlikle artık iktidar partisi lehine oy vermeyeceğini ifade etmektedir. Bu kişiler oy verme hakkına kavuştukları andan itibaren sürekli Ak Parti'ye oy verdiklerini ancak bu sistem yüzünden artık Ak Parti'ye olumsuz baktıklarını ifade etmişlerdir. Seçmenlerden biri "bu sistemin Ak Parti'yi MHP'ye mahkûm bıraktığını, bu durumun sosyal ve ekonomik olarak işleri zora soktuğunu, ülkenin gereksiz yere gerildiğini" ifade etmiştir. Bu sebeple önümüzdeki seçimde Ak Parti dışında bir partiye oy vereceğini ifade etmiştir. Elde edilen bir diğer bulgu da seçmenlerin az da olsa tercih konusunda kararsız kaldığı ve son tahlilde sandıkta ancak bir tercihte bulunacaklarına ilişkindir. Seçim sathı mahalline girildiğinde eğer istediği gibi bir alternatif bulamaz ise o takdirde tekrar Ak Parti'ye oy vereceğini, herhangi bir partiyi alternatif görmesi halinde ise oy yönünün değişeceği ifade edilmiştir.

Çalışmamıza katılan kadın seçmenlerin yaklaşık olarak % 50'si Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin kendi tercihleri üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını belirtmişlerdir. Önceki seçimlerde hangi siyasal parti lehine oy veriyorlarsa aynı davranışta bulunmaya devam edeceklerini ifade etmişlerdir. Bu durum bize kadın seçmenlerin sosyolojik oy verme modeline uygun olarak tercihte bulunduğunu göstermektedir. Öte yandan seçmenlerin yaklaşık %50'si ise Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin oy verme tercihleri üzerinde etkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu seçmenlerden bir kısmı daha evvel ki seçimlerde Ak Parti lehine oy kullandıklarını ancak bu sisteme olan tepkiden kaynaklı olarak önümüzdeki seçimlerde Ak Parti'ye oy vermeyeceklerini belirtmişlerdir. Diğer kadın katılımcılar ise bu sistemin kendi siyasal terci üzerinde negatif yönlü bir etkiye sahip olduğunu, eskiden Ak Parti'ye oy vermezse bile sempati ile baktığını ancak yeni sistemin kendilerince tasvip edemeyecekleri bir durum olduğunu ifade etmiştir.

Kadın ve erkek katılımcılar kıyaslandığında; erkek katılımcıların kadın katılımcılardan daha fazla miktarda bu sistemin etkisinde kalarak siyasal tercihte bulunacakları gibi bir sonuca ulaşmaktayız. Bu durumun böyle çıkmasının önemli sebeplerinden biri; kanımızca erkek seçmenlerin kadın seçmenlere nazaran siyasal süreçlerin içerisinde daha fazla rol oynamaları, daha fazla ilgilenmeleri ve bilgiye erişmeleridir. İkinci olarak çalışmada erkeklerin daha çok rasyonel tercihte buldukları, kadınların ise daha çok aile ve toplumun etkisinde kalarak tercihte buldukları gözlemlenmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin yaş gruplarına göre oy verme tercihini etkilemesi durumu incelendiğinde ağırlıklı olarak orta yaş grubunda yer alan seçmenlerin bu sisteme karşı refleks geliştirdiği görünmektedir. Çalışmaya katılan orta yaş grubunun neredeyse % 90'ı bu sistemin kendi tercihlerini sistem savunucuları lehine ya da aleyhine pozitif ya da negatif yönlü olarak etkilediğini ifade etmişlerdir. Özellikle genç seçmen bu sistemden görece olarak en az etkilenen seçmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmaya katılan genç seçmenlerin yaklaşık %65'i bu sistemin kendi tercihlerini belirlemede temel faktör olarak ele alınamayacağını ifade etmiştir. Bu durum değerlendirildiğinde esas olarak genç seçmenin yeni oy kullanmaya başlaması ve oy tercihlerinin daha sabit ve daha radikal olması gibi iki önemli husus karşımıza çıkıyor. Dolayısıyla genç seçmen sistem karşısında kolay karar değiştiren bir profilde yer almamaktadır. Bu durum bize CHS'nde oy verme davranışının sosyolojik oy verme yaklaşımından ziyade daha çok psikolojik model ve rasyonel tercih modelinin oy verme tercihini açıklamaya daha elverişli olduğunu göstermiştir.

Değerlendirme

Seçmen tercihini etkileyen birçok yapısal ve araçsal faktör vardır. Bu faktörlerin etkisini ölçmeye yönelik ortaya konulan kuramlar da söz konusudur. Bu bağlamda hükümet sistemlerinin bir faktör olarak seçmen tercihini etkileyen bir yönünün olup olmadığı bu çalışmada

araştırıldı. Elde edilen veriler göz önüne alındığında seçmenlerin önemli miktarda ve oranda Türkiye’de uygulamaya konulan CHS seçmenin oy verme tercihini etkileyen bir faktör olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermiştir.

CHS seçmen tercihi üzerinde önemli etkiye sahip olduğu gözlenmiştir. Bazı seçmen kitlelerini radikalleştirdiği söylenebilir. Özellikle muhalif grupların oy verme konusunda daha katı tutuma getirmiştir. Buna karşılık daha önce bir sistem lehine oy verenlerde sistem hakkında zamanla ortaya çıkan sorunlar dolayısıyla bazı şüphelerin oluştuğu gözlenmiştir.

Bu sistemin etkisi ile seçmenler oy tercihlerinde değişime sebep olmuş, hatta seçmenlerin oy verdikleri partilere daha sadık hale gelmeleri ve fazla desteklerinin arttığı söylenebilir. Seçmenlerin bu şekilde düşünmelerinin sebebi, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin devlet başkanına çok büyük yetkiler tanınmasından ileri gelmektedir. Seçmenler partilerini çok sıkı destekleyerek partilerinin bu yetkilere sahip olmasını istemektedirler. Böylelikle arzu ettikleri tüm değişimleri çok kısa sürede gerçekleştirme dürtüsü seçmeni olağanüstü motive etmekte ve seçmen davranışını etkilemektedir. Bu durum sadece parti bağlılığını güçlendirmemiş aynı zamanda siyasal katılım oranının da artıracakı öngörülmektedir. Zira siyasal değişim fikrinin güçlenmesi seçmenlerin kenetlenmesine yol açmakta bu durumda seçmenlerin daha büyük oranlarda siyasal katılımında bulunmalarına sebep olmaktadır.

Kaynakça

- Akgün, B. (2001). Türkiye'de Siyasal Güven: Nedenleri ve Sonuçları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1-23.
- Akgün, B. (2002). *Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Campbell, A. v. (1956). "Cooper Group Differences İn Attitudes And . *Michigan University Press*, 16-45.
- Dahl, R. A. (1963). *Modern Political Analysis*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Damlapınar, Z. B. (2005). Seçmenin Zihnindeki Aday İmajını Belirleyen Etkenler: 28 Mart 2004 Yerel Seçimleri Alan Araştırması. *Selçuk İletişim Dergisi*.
- Downs, A. (1947). *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row Publishers.
- Ete, H. (2018). 24 Haziran Seçimleri: Yeni Sistemin Siyaseti ve Sosyoloji. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 293-321.
- Göker, G. D. (2019). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Siyasal Bilgi ve Seçmen Tercih; 24 Haziran 2018 Seçimleri Öncesi Elazığ Örneğinde Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 684-703.
- Gülmen, Y. (1979). *Türk Seçmen Davranışı*. İstanbul: İ. Ü. İktisat Fakültesi Yayınları.
- Heywood, A. (2007). *Siyaset*. Ankara: Adres Yayınları.
- Kalender, A. (1998). *Seçmen Tercihini Etkileyen Propaganda ve İletişim Faktörleri: Türk Seçmen Davranışı Üzerine Bir Araştırma (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalender, A. (2000). *Siyasal İletişim*. Konya: Çizgi Kitabevi.

- Kışlalı, A. T. (1987). *Siyaset Bilimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Ankara: Basın-Yayın Yüksekokulu Yayınları.
- Lazarsfeld, P. B. (1968). Lazarsfeld, P., BerelsonThe People's Choice: How the Voter Makes up His Mind in a Presidential Campaign. *New-York: Columbia University Press.*, 138.
- Maigret, E. (2014). *Medya ve İletişim Sosyolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Milburn, M. A. (1998). *Sosyal Psikolojik Açından Kamuoyu ve Siyaset*. İmge Kitabevi.
- Mondak, J. J. (2001). Asked and Answered: Knowledge Levels When We Will Not Take "Don't Know" for an Answer. *Political Behavior*, 199-224.
- ÖZhan, M. (2019). *Güneydoğu Seçmeninin Davranışları*. Bursa: Ekin Yayıncılık.
- Parti, A. (2017). *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. Ankara: Ak Parti Tanıtım ve Medya Başkanlığı.
- Richard R. Lau, D. P. (2006). *How Voters Decide: Information Processing During Election Campaigns*. Cambridge University Press.
- Sotirovic, M. (2008). Political Knowledge. L. v.-B. Kaid içinde, *Encyclopedia of Political Communication* (s. 593-600). Sage Publications.
- Turan, E. T. (2015). *Türkiye'de Seçmen Davranışları*. Konya: Kömen Yayınları.